

खादी आणि ग्रामोद्योग आयोग (KVIC)

Khadi Village and Industries Commission (KVIC)

खादी आणि ग्रामोद्योग आयोग (KVIC) ही भारतीय राज्यघटनेची वैधानिक संस्था आहे. हे सूक्ष्म, लघु आणि मध्यम उद्योग मंत्रालयाच्या अंतर्गत येते. याची स्थापना खादी आणि ग्रामोद्योग अधिनियम, 1956 द्वारे करण्यात आली. त्यात 1965 आणि 2006 मध्ये दोनदा सुधारणा करण्यात आली. हे भारतातील महत्त्वाच्या घटनात्मक, वैधानिक आणि अर्ध-न्यायिक संस्थांपैकी एक आहे.

Official Website- <http://www.kvic.gov.in> आहे

खादी आणि ग्रामोद्योग आयोगची उद्दिष्टे

1. खादी ग्राम आणि उद्योग आयोगाची स्वावलंबन आणि शाश्वतता निर्माण करणे.
2. देशात रोजगार वाढविणे.
3. खादी वस्तूंच्या जाहिराती आणि विक्रीला प्रोत्साहन देणे.
4. समाजातील वंचित आणि ग्रामीण भागांना सक्षम करून देशाला स्वावलंबी बनविणे.

खादी आणि ग्रामोद्योग आयोगाच्या पाच शाखा.

- 1.संघटना 2.समुदाय 3.ग्रामोद्योग 4.बाजार 5.वारसा

वर नमूद केल्याप्रमाणे KVIC च्या पाच शाखा आहेत. प्रत्येक शाखेचे कार्य थोडक्यात खाली दिले आहे.

1. संघटना / संस्था : KVIC चे KVI विकसित करण्याची जबाबदारी घेणे आणि सरकारचा बोजा कमी करणे आहे.
2. समुदाय: जीवनासाठी सुरक्षितता वाढवून ग्रामीण समुदायाला सक्षम करणे.
3. ग्रामोद्योग - KVI क्षेत्रातील उत्पादकता वाढविणे.
4. बाजार - KVI उत्पादनांच्या विक्री आणि विपणनास मदत करणे.
5. वारसा - राष्ट्रीय संपत्ती म्हणून सामाजिक-सांस्कृतिक मूल्याचे संरक्षण करणे.

खादी संस्थांसाठी KVIC ई-पोर्टल आणले आहे जे कारागिरांना त्यांच्या KVI उत्पादनांचा प्रचार आणि विक्री करण्यास मदत करतात. KVIC ही पारंपरिक उद्योगांच्या पुनर्जन्मासाठी निधी योजनेअंतर्गत (SFURTI) खादी उत्पादनासाठी क्लस्टर विकसित करणारी नोडल एजन्सी आहे.

खादी आणि ग्रामोद्योग आयोगची कार्ये

खादी ग्राम व उद्योग आयोगाची कार्ये खालीलप्रमाणे आहेत.

1. खादी आणि ग्रामोद्योग (KVI) च्या विकासासाठी योजना आखणे, प्रोत्साहन देणे, आणि कार्यक्रम राबविणे.
2. ग्रामीण भागातील खादी आणि ग्रामोद्योग यासारख्या अनेक उपक्रमांसाठी ग्रामीण विकासात गुंतलेल्या अनेक संस्थांशी समन्वय साधणे.
3. कच्च्या मालाचा राखीव राखून ठेवते ज्याला पुरवठा-साखळीमध्ये आणखी प्रोत्साहन दिले जाऊ शकते.
4. कच्च्या मालावर प्रक्रिया करण्यास मदत करणा-यांना सामान्य सेवा सुविधा निर्माण करण्यात मदत करणे.
5. कारागीर आणि इतर मार्गांद्वारे KVI उत्पादनांच्या विपणनास मदत करणे.
6. KVI उत्पादनांच्या जाहिरात आणि विक्रीसाठी एकाधिक विपणन एजन्सींशी संबंध निर्माण करणे.
7. KVI क्षेत्रातील संशोधन आणि विकासाला प्रोत्साहन देणे.
8. संशोधन अभ्यासाला चालना देऊन आणि स्पर्धात्मक क्षमता वाढवून KVI उत्पादनांशी संबंधित समस्यांचे निराकरण करणे.
9. खादी आणि ग्रामोद्योगाशी संबंधित व्यक्ती आणि संस्थांना आर्थिक सहाय्य देण्यासही ते मदत करणे.
10. अस्सल उत्पादनांचे उत्पादन काढून टाकण्यासाठी उत्पादन मानकांचे पालन करण्यासाठी मार्गदर्शक तत्त्वे लागू करणे.
11. खादी आणि ग्रामोद्योग विकासाशी संबंधित प्रकल्प, कार्यक्रम, योजना आणण्याचे अधिकार दिले आहेत.

खादी आणि ग्रामोद्योग आयोगची प्रगती

खादी आणि ग्रामोद्योग आणि आयोगाबाबत KVIC अहवालातून घेतलेली काही महत्त्वाची ठळक बाबी आहेत:

1. भारताचे पंतप्रधान नरेंद्र मोदी म्हणतात, "पूर्वी देशासाठी खादी होती, फॅशनसाठी खादी होती, आता ती परिवर्तनासाठी खादी होत आहे."
2. मिशन सौर चरख्याने महिलांमध्ये स्वाभिमान आणि स्वावलंबन आणून त्यांना सक्षम केले आहे.
3. खादी उत्पादन आणि खादी विक्री या दोन्हीमधील महत्त्वपूर्ण परिवर्तन खालील आकडेवारीवरून नमूद केले आहे.
 - a. खादीचे सरासरी उत्पादन 2004-14 मधील 6.52 टक्क्यांवरून 2015-18 मध्ये 26.43 टक्क्यांपर्यंत वाढले आहे.
 - b. खादीची सरासरी विक्री 2004-14 मधील 6.62 टक्क्यांवरून 2015-18 मध्ये 31 टक्क्यांपर्यंत वाढली.
 - c. 2015-2018 दरम्यान आधुनिकीकरणासाठी निधी प्राप्त झालेल्या खादी विक्री केंद्रांची संख्या 728 आहे. 2004-2014 दरम्यान कोणतेही आउटलेट नोंदवले गेले नाहीत.
 - d. खादी संस्थांना 2015 ते 2018 दरम्यान डिजिटलायझेशनसाठी 400 संगणक, हार्डवेअर आणि सॉफ्टवेअर पुरवण्यात आले आहेत.
4. 2018 मध्ये नवी दिल्ली येथे पहिल्यांदा खादी हाटची स्थापना करण्यात आली.
5. डिजिटल इंडिया पॅव्हेलियनची स्थापना KVIC ने इंडिया इंटरनॅशनल ट्रेड फेअरमध्ये केली होती.
6. महात्मा गांधींच्या भेटीच्या स्मरणार्थ एप्रिल 2018 मध्ये पूर्व चंपारण येथे एका मोठ्या स्टीलच्या चरख्याचे उद्घाटन करण्यात आले.
7. KVIC ने युगांडाला गांधी चरखा भेट दिला ज्याचे अनावरण आंतरराष्ट्रीय अहिंसा दिनी करण्यात आले.
8. KVIC खादी आणि ग्रामोद्योगातील परिवर्तनासाठी एक कारागीर-केंद्रित दृष्टीकोन मांडते.

खादी आणि ग्रामोद्योग आयोगच्या विविध योजना

1. पारंपारिक उद्योगांच्या पुनरुत्पादनासाठी निधीची योजना. SFURTI (Scheme of Fund for Regeneration of Traditional Industries) ही योजना 2005 मध्ये पारंपारिक उद्योग आणि कारागिरांच्या क्लस्टर विकासाला चालना देण्यासाठी सुरु करण्यात आले होते. सुधारित SFURTI योजना 1 ऑगस्ट 2014 रोजी रु.च्या खर्चासह सुरु झाली. पहिल्या टप्प्यात 44500 कारागिरांच्या (अंदाजे) कव्हेरेजसह 71 क्लस्टर (कॉयर्सह) विकसित करण्यासाठी 149.44 कोटी.

उद्दिष्टे :

- ❖ पारंपारिक कारागिरांमध्ये शाश्वत रोजगाराला चालना देणे.
 - ❖ पारंपारिक उत्पादनांच्या विक्रीला चालना देण्यासाठी कारागिरांमध्ये क्षमता वाढवणे.
 - ❖ क्लस्टर गव्हर्नन्स प्रणाली मजबूत करण्यासाठी ई-स्पेसमध्ये पारंपारिक उद्योग आणि कारागीर स्थापन करणे.
2. पंतप्रधान रोजगार निर्मिती कार्यक्रम (Prime Minister's Employment Generation Program) पंतप्रधान रोजगार निर्मिती कार्यक्रम (PMEGP) ही एक प्रमुख क्रेडिट-लिंकड सबसिडी योजना आहे जी पंतप्रधान रोजगार योजना (PMRY) आणि ग्रामीण रोजगार निर्मिती कार्यक्रम (REGP) या शहरी आणि ग्रामीण भागात सूक्ष्म-उद्योग स्थापन करून रोजगाराच्या संधी निर्माण करण्यासाठी विलीन करून सुरु करण्यात आली आहे. बिगरशेती क्षेत्रातील ही एक योजना आहे ज्याचा उद्देश ग्रामीण आणि शहरी दोन्ही भागात बिगरशेती क्षेत्रात

सूक्ष्म-उद्योग स्थापन करून रोजगार निर्मिती करणे आहे. त्याची स्थापना 2008 मध्ये झाली ही केंद्रीय क्षेत्राची योजना आहे.

पंतप्रधान रोजगार निर्मिती कार्य कार्यक्रमची उद्दिष्टे -

1. देशातील ग्रामीण तसेच शहरी भागात शाश्वत आणि सतत रोजगाराच्या संधी निर्माण करणे.
2. रोजगार निर्मितीसाठी सूक्ष्म उपक्रम स्थापन करून ग्रामीण आणि शहरी भागातील संभाव्य आणि पारंपारिक कारागीर, बेरोजगार तरुणांच्या विस्तृत वर्गासाठी शाश्वत आणि सतत रोजगाराची तरतूद.
3. वित्तीय संस्थांचा सहभाग सुलभ करून सूक्ष्म क्षेत्राला पतपुरवठा सुरळीत करणे.

पंतप्रधान रोजगार निर्मिती कार्यक्रमाची वैशिष्ट्ये -

1. सूक्ष्म, लघु आणि मध्यम उद्योग मंत्रालय (MSME) या कार्यक्रमाचे व्यवस्थापन करते.
2. खादी आणि ग्रामोद्योग आयोग द्वारे हा कार्यक्रम राष्ट्रीय स्तरावर राबविण्यात येत आहे. कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीसाठी ही एकमेव नोडल एजन्सी आहे.
3. ही योजना राज्य स्तरावर बँका, जिल्हा उद्योग केंद्रे (DICs), राज्य KVIC संचालनालय आणि राज्य खादी आणि ग्रामोद्योग मंडळे (KVIBs) मार्फत राबविण्यात येत आहे.
4. 18 वर्षांपेक्षा जास्त वयाच्या व्यक्ती, बचत गट (SHG), उत्पादनात सहभागी सहकारी संस्था आणि 1860 च्या सोसायटी नोंदणी कायद्यांतर्गत नोंदणीकृत संस्था या कार्यक्रमांतर्गत लाभांसाठी पात्र आहेत.
5. प्रकल्प उभारताना उत्पन्नाची कमाल मर्यादा नाही.
6. योजनेतर्गत सहाय्य फक्त नवीन युनिट्स, युनिट्सना दिले जाते ज्यांनी राज्य किंवा केंद्र सरकारच्या योजनेतर्गत सरकारी अनुदानाचा लाभ घेतला आहे; विद्यमान युनिट्स PMEGP अंतर्गत सबसिडीसाठी पात्र नाहीत.
7. देशभरात सर्वसमावेशक विकास साधण्यासाठी, प्रत्येक जिल्ह्याला किमान 75 प्रकल्प प्रदान केले जातील.
8. शारीरिकदृष्ट्या अपंग, OBC, SC/ST, महिला, ग्रामीण भागातील ईशान्य क्षेत्र (NER) अर्जदार अनुदानाच्या उच्च दरासाठी पात्र आहेत.

3. बाजार प्रोत्साहन आणि विकास योजना – (Market Promotion & Development Scheme (MPDA))

(MPDA) ही खादी क्षेत्राद्वारे प्रसिद्धी, मार्केटिंग, मार्केट प्रमोशन आणि मार्केटिंग डेव्हलपमेंट सहाय्य यासह विविध योजनांचे विलीनीकरण करून एकत्रित योजना म्हणून सुरु करण्यात आली आहे. पुढे, खादी प्लाझाच्या बांधकामासाठी अनुदान/अनुदानही उपलब्ध असेल. कारागिरांना वाढीव कमाई सुनिश्चित करणे हा या योजनेचा एकंदर उद्देश आहे. MPDA योजनेतर्गत, 25% सहाय्य कारागीर, सूतकते आणि विणकर यांना त्यांच्या बँक किंवा पोस्ट ऑफिस खात्याद्वारे अतिरिक्त प्रोत्साहन म्हणून प्रदान केले जाते.

4. व्याज अनुदान पात्रता प्रमाणपत्र (ISEC) Interest Subsidy Eligibility Certificate

KVIC योजनेद्वारे व्याज अनुदान पात्रता प्रमाणपत्र (ISEC) योजना ही खादी संस्थांद्वारे हाती घेतलेल्या खादी कार्यक्रमासाठी निधी देण्याची एक महत्त्वाची यंत्रणा आहे. वास्तविक निधीची आवश्यकता आणि अर्थसंकल्पीय स्त्रोतांकडून निधीची उपलब्धता यामधील अंतर भरून काढण्यासाठी बँकिंग संस्थांकडून निधी गोळा करण्यासाठी हे सुरु करण्यात आले.

5. हनी मिशन – (Honey Mission)

KVIC ने मधमाशी पालनाला पाठिंबा देण्यासाठी आणि देशातील मधमाशी पालन राज्यांमध्ये रोजगाराच्या संधी निर्माण करण्यासाठी मध (मधमाशी) मिशन सुरु केले. ग्रामीण तरुण आणि शेतकऱ्यांचे जीवनमान सुधारण्यासाठी वैज्ञानिक मधमाशी पालन पद्धतीला प्रोत्साहन देणे हा SFURTI योजनेचा एक हेतू आहे. KVIC विविध ग्रामोद्योग जसे की

मातीची भांडी, रसायन आधारित, पॉलिमर, हॅडमेड पेपर आणि फायबर-आधारित, कृषी-आधारित, मधमाशी पालन आणि इतर वन-आधारित क्रियाकलापांच्या वाढीसाठी इतर उपक्रम राबवते

6. खादी सुधारणा आणि विकास कार्यक्रम (KRDP) Khadi Reform and Development Programme

खादी सुधारणा आणि विकास कार्यक्रमाचे उद्दिष्ट ग्रामीण कारागिरांना त्यांच्या घरातील कमीत कमी गुंतवणुकीत कमाईची संधी उपलब्ध करून देणे आहे. KRDP हाताने तयार केलेला कागद, मध, हर्बल आरोग्य आणि सौंदर्य प्रसाधने, चामडे आणि कृषी-अन्न प्रक्रिया उद्योग यासारख्या पारंपारिक ग्रामोद्योगांच्या विकासास मदत करते.

7. व्याज अनुदान पात्रता प्रमाणपत्र (ISEC) Interest Subsidy Eligibility Certificate

आयएसईसी योजनेतर्गत, संस्थांच्या आवश्यकतेनुसार, खेळत्या भांडवलासाठी वार्षिक 4% व्याजदराने कर्ज उपलब्ध करून दिले जाते. वास्तविक कर्ज दर आणि 4% मधील फरक केंद्र सरकार KVIC द्वारे कर्ज देणाऱ्या बँकांना भरते.

8. खादी कारागिरांसाठी वर्कशेड योजना (Work shed Scheme for Khadi Artisans)

खादी कारागिरांसाठी वर्कशेड योजना खादी आणि ग्रामोद्योग आयोग (KVIC) द्वारे 2008-09 पासून बीपीएल श्रेणीतील खादी कारागिरांना वर्कशेड बांधण्यासाठी आर्थिक सहाय्य देण्यासाठी राबविण्यात येत आहे. स्पिनर्स आणि विणकरांसाठी उत्तम कामाची जागा उपलब्ध करून देणे, घरांच्या स्लीव्हर्स, कच्चा माल, अवजारे इत्यादींसाठी अधिक कामाची जागा आणि स्टोरेज प्रदान करणे आणि प्रकाशासाठी वीज जोडणीद्वारे स्पिनर्सची कार्यक्षमता आणि उत्पादकता सुधारणे हा या योजनेचा उद्देश आहे.